

Наталія Шотурма

кандидат політичних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ, Україна

ORCID: 0000-0003-4312-4217

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА: ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ НЕЖУРНАЛІСТСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства та поширення цифрових технологій, медіаграмотність та інформаційна гігієна набувають статусу фундаментальних елементів загальної культури сучасної людини. Як зазначають провідні дослідники у галузі медіаосвіти та інформаційної безпеки, ці компетенції є критично важливими не лише для фахівців медійної сфери, але й для широкого загалу. Зокрема, дослідження Г. Онкович, М. Боголюбової та Н. Флегонтової розглядають медіаосвіту як важливу технологію у викладанні навіть неспеціалізованих дисциплін, як-от українська мова за професійним спрямуванням [4]. Праці Г. Почепцова аналізують вплив інформаційного простору та пропаганди на свідомість, підкреслюючи необхідність формування стійкості до маніпуляцій [5]. Сучасні дослідження в Україні також підкреслюють динаміку зміни рівня медіаграмотності населення та виклики, пов'язані з надмірним інформаційним навантаженням та цілеспрямованою дезінформацією в національному контексті [1]. Студенти нежурналістських спеціальностей, як активні учасники цифрового простору, потребують глибокого розуміння принципів функціонування медіа, розвитку навичок критичного оцінювання інформації та формування дієвих механізмів захисту в цифровому середовищі [6].

Актуальність порушеної проблеми зумовлена тим, що сучасний інформаційний простір характеризується зростанням обсягів контенту та ускладненням його структури, що створює сприятливі умови для поширення дезінформації, фейкових новин та маніпулятивних технологій. Сучасні наукові дослідження, в тому числі проведені в Україні [1-3], підкреслюють вразливість суспільства до подібних впливів, особливо в контексті швидких змін у медіаландшафті та появи нових технологій, таких як штучний інтелект. Дослідження українського ринку медіаграмотності вказують на значну кількість освітніх продуктів та ініціатив, проте наголошують на необхідності формування чіткої «рамки знань» та синхронної роботи всіх учасників процесу для досягнення більшого ефекту та системності медіаосвіти.

Студенти, незалежно від обраної спеціальності (наприклад, інженерія, економіка, право, медицина), є активними споживачами та часто контент-креаторами в соціальних мережах та інших цифрових платформах. Без належного рівня медіаграмотності та сформованих критичних компетенцій, які дозволяють розрізняти достовірну інформацію від маніпулятивної, вони стають потенційними об'єктами інформаційних впливів. Це може проявлятися у несвідомому поширенні неправдивої інформації (наприклад, неперевічених даних про стан здоров'я, фінансові схеми) та нараженні на ризики в онлайн-середовищі (наприклад, фішинг, кібербулінг). Таким чином, формування навичок критичного мислення, верифікації інформації та безпечної поведінки в мережі є не просто бажаним, а життєво необхідним елементом професійної та громадянської компетентності кожного сучасного фахівця [6].

Основною метою викладання дисципліни «Медіаграмотність та інформаційна гігієна» для студентів нежурналістських спеціальностей є формування у них комплексу критичних компетенцій, що включають глибокі знання, стійкі вміння та практичні навички, необхідні для ефективної, безпечної та відповідальної взаємодії з інформацією в сучасному медіапросторі, а також для усвідомленого та етичного створення власного контенту. Досягнення цієї мети реалізується через систему завдань, що охоплюють: ознайомлення з теоретичними основами комунікації та принципами функціонування медіасистем (наприклад, розуміння ролі традиційних медіа, соціальних мереж, блогів) для розвитку аналітичних здібностей та розуміння медіаландшафту; розвиток критичного мислення як інструменту аналізу медіатекстів, що дозволяє виявляти приховані мотиви, ідеологічні настанови та цілі авторів шляхом застосування науково обґрунтованого критичного підходу [7]; навчання методам верифікації інформації та виявлення дезінформації, використовуючи доступні інструменти та ресурси, що є ключовою критичною компетенцією в умовах інформаційної невизначеності; формування системного розуміння основ інформаційної безпеки та цифрової гігієни для ефективного захисту себе та своїх даних в онлайн-середовищі, що є частиною формування відповідальної цифрової поведінки, як наголошує Г. Почепцов у своїх працях [5]; виховання відповідального ставлення до створення та поширення власного контенту, усвідомлення його потенційного впливу на аудиторію та формування етичних норм цифрової комунікації.

Програма дисципліни може включати такі змістовні модулі, адаптовані під потреби нежурналістських спеціальностей з акцентом на формуванні критичних компетенцій, спираючись на сучасні наукові підходи та

український досвід [1-2]: теоретичні основи медіаграмотності та інформаційної гігієни (історія розвитку медіаосвіти, ключові концепції, визначення термінів та їхня роль у формуванні критичного сприйняття інформації, зокрема у контексті професійної підготовки, як досліджує Г. Онкович [4]); типологія медіа та їхній вплив на індивідуальне та суспільне сприйняття (аналіз особливостей функціонування різних типів медіа та їхнього впливу, розвиток здатності розрізняти різні типи контенту); методологія критичного аналізу медіатекстів (вивчення наукових технік аналізу, розгляд прикладів маніпуляцій, розвиток навичок деконструкції медіаповідомлень); фактчекінг та верифікація інформації в цифрову епоху (ознайомлення з провідними ресурсами та методами для перевірки фактів, формування практичних навичок верифікації); дезінформація, фейкові новини та пропаганда: механізми та протидія (вивчення наукових підходів до розуміння механізмів, аналіз прикладів дезінформаційних кампаній, розвиток стійкості до дезінформаційних впливів, спираючись на аналіз токсичного інфопростору); інформаційна гігієна та безпека в цифровому просторі: теоретичні та практичні аспекти (розгляд загроз та методів захисту, практичні рекомендації, формування навичок безпечної поведінки); цифровий слід та управління онлайн-репутацією: етичні та соціальні виміри (обговорення концепції цифрового сліду, вивчення стратегій управління своєю присутністю в онлайн-середовищі); правові та етичні аспекти роботи з інформацією в цифровому середовищі (розгляд питань авторського права, плагіату, відповідальності за поширення недостовірної інформації, етичних норм поведінки).

Для ефективного викладання дисципліни студентам нежурналістських спеціальностей доцільно використовувати практико-орієнтовані та інтерактивні методи, що дозволяють закріпити теоретичні знання на практиці та цілеспрямовано сприяють формуванню критичних компетенцій [6]. Це включає: кейс-аналіз реальних прикладів дезінформації та маніпуляцій (розвиток аналітичних навичок); практичні заняття з використання інструментів фактчекінгу та OSINT (формування стійких практичних навичок верифікації); дискусії та дебати на актуальні теми, пов'язані з медіа та інформаційним впливом (розвиток навичок аргументації та критичного обговорення); виконання проєктних завдань, що імітують реальні ситуації (застосування отриманих знань та навичок у практичній діяльності); запрошення практиків та експертів (ознайомлення з практичними аспектами роботи); симуляційні ігри та воркшопи (розвиток навичок швидкого аналізу та прийняття рішень).

Серед можливих проблем викладання дисципліни «Медіаграмотність та інформаційна гігієна» для студентів нежурналістських спеціальностей можна виділити: обмежену кількість годин у навчальних планах, що вимагає ретельної оптимізації програми та концентрації на ключових критичних компетенціях; різний рівень початкової підготовки студентів; швидкі зміни в медіаландшафті та поява нових викликів (наприклад, розвиток технологій штучного інтелекту та дипфейків) [7]. Перспективи розвитку курсу пов'язані з: інтеграцією елементів медіаграмотності в інші дисципліни; розробкою гнучких онлайн-курсів та модулів; а також створенням міждисциплінарних проєктів, що поєднують медіаграмотність зі спеціальністю студентів для більш глибокого формування критичних компетенцій у специфічному професійному контексті.

Список використаної літератури та джерел

1. Індекс медіаграмотності українців 2020–2024 (п'ята хвиля). (2025). *Детектор медіа*. URL : <https://detector.media/infospace/article/240621/2025-05-06-indeks-mediagramotnosti-ukrainsiv-za-2024-rik/> (дата звернення: 18.02.2025).
2. Тренінгів багато — ефекту мало? Як влаштований український ринок медіаграмотності й чому він буксує: дослідження «Інституту свідомого громадянства». *Медіамейкер*. 2025. URL : <https://surl.li/gtsjpl> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Формування і розвиток критичного мислення здобувачів освіти як невід'ємний компонент медіаграмотності. *На Урок*. 2024. URL : <https://surl.li/xxxzhm> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Онкович Г., Боголюбова М., Флегонтова Н. Медіаосвіта як технологія при вивченні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». *Нові технології навчання: збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. Київ, 2020. Вип. 94. С. 253–259.
5. Почепцов Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії. *Vivat*. 2022. 384 с.
6. Lawal O. Integrating Media Literacy into TESOL Curriculum for Adult Learners in Community Colleges. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*. 2025. № 25(5). P. 43-52 <https://doi.org/10.9734/ajeba/2025/v25i51783>.
7. Friesem, Y., Raman, U., Kanižaj, I., & Choi, G. Y. (Eds.). (2025). *The Routledge Handbook of Media Education Futures Post-Pandemic*. Routledge. 558 p. <https://doi.org/10.4324/9781003283737>